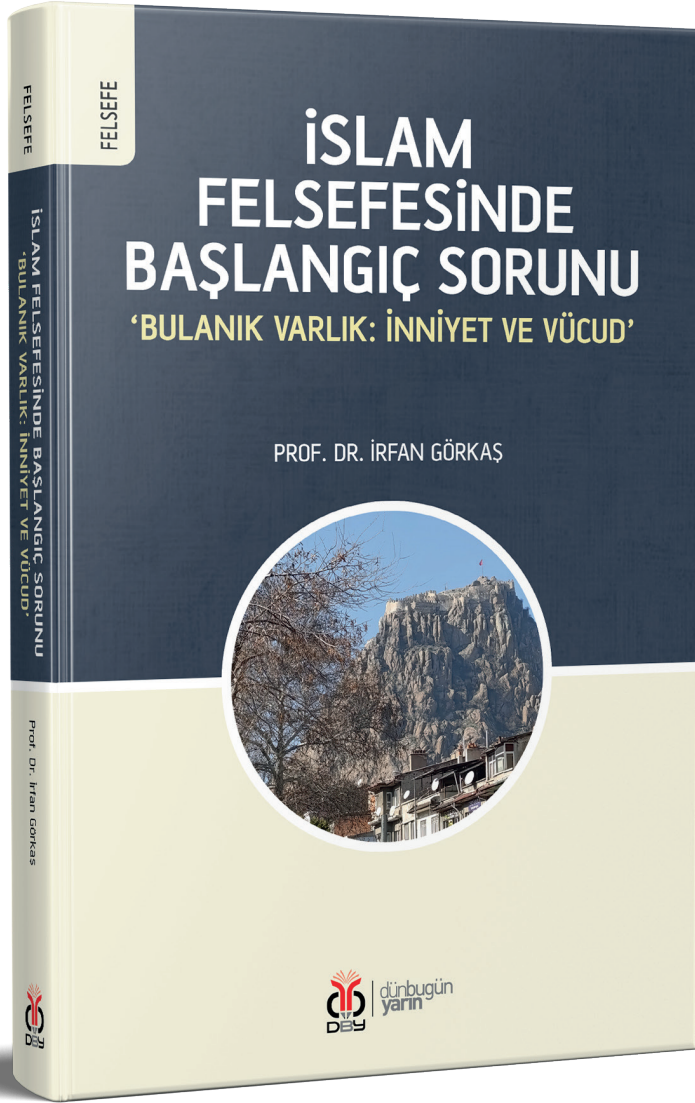

İSLAM FELSEFESİNDE BAŞLANGIÇ SORUNU 'BULANIK VARLIK: İNNİYET VE VÜCUD'

PROF. DR. İRFAN GÖRKAŞ

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2026, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 513
Felsefe: 28

ISBN 978-625-8686-27-2
Sertifika No: 52315
Baskı Tarihi: İstanbul, 2026

Yazar: İrfan Görkaş
Editör: Hüseyin Nejdet Ertuğ
Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Kapak/Mizanpaj: DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Birlik Baskı Ozalit San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Görkaş, İrfan

İslam Felsefesinde Başlangıç Sorunu 'Bulanık Varlık: İnniyet ve Vücut'

/ Yazar: İrfan Görkaş (Prof. Dr.) Editör: Hüseyin Nejdet Ertuğ (Prof. Dr.)

İstanbul: DBY Yayınları, 2026.

340 s. ; 13,5x21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 513)

ISBN 978-625-8686-27-2

1- Felsefe 2- Felsefeye Giriş 3- İslam Felsefesi 4- Varlık Felsefesi

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	12
Ön Söz	13

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Türk İslam Felsefesine Başlangıç-Varlık Sorunu	17
1. Giriş ve Yöntem	17
2. Farabi Metafiziğinin Başı "İnniyet" ve Varlıkta Bulanıklık	26
2.1. İnniyet İme'den Gelir	26
2.2. Her Hakikatin İnniyeti Vardır	27
2.3. İnniyet Zât, Mahiyet ve Vücut'tur	28
2.4. İnniyet Varlıkta Yetkinliktir (Tâmu'l-Vücut)	29
2.4.1. Yetkinlik İki Çeşittir	31
2.5. İnniyette (Vücut) Bulanıklık yahut Sonuç	33
3. Çağdaş-Türkçe Ontolojide Yeni-Varlık Sorunu	35
3.1. Sözlüklerde Être – Existence Sorunu	36
3.1.1. Örnek 1: Maarif-i Umumiye Nezareti (1330), <i>Istulâhât Mecmuası</i>	36
3.1.2. Örnek 2: İsmail Fenni (ö.1946), <i>Lügatçe-i Felsefe</i>	36
3.1.3. Örnek 3: Ahmet Cevzici (ö.2014), <i>Paradigma Felsefe Sözlüğü</i>	40

3.2. Çeviri Felsefede Yeni-Varlık Sorunu.....	42
3.2.1. Descartes (ö.1650) Çevirisi.....	42
3.2.2. Heidegger (ö.1976) Çevirisi.....	50
3.2.3. Sartre (ö.1980) Çevirisi.....	53
3.3. İslam Felsefesinde İki Yeni Varlık (Être ve Existence)	
Sorunu ve Bulanıklık.....	54
3.3.1. Örnek 1: Nurettin Topçu (ö.1975).....	55
3.3.2. Örnek 2: Hilmi Ziya Ülken (ö.1974).....	57
3.3.3. Örnek 3: Hüseyin Atay (ö.2023).....	66
4. Sonuç.....	67
Kaynakça.....	69
II. Türk Düşüncesinde İki Öncül: Türkçe Var ve Varlık.....	71
1. “Türk Düşüncesi” ve Öz-Nitelikleri.....	71
2. Düşüncenin İki Öncülü.....	74
2.1. İsim Öncülü.....	75
2.2. Kelime Öncülü.....	75
3. İki-Öncüllü-Düşünce-Olmak.....	77
3.1. Var (Bar) Öncülü.....	78
3.1.1. Var, “Vücut”dur.....	78
3.1.2. Var, “Kevn”dir.....	81
3.1.3. Var, “Mevcut”dur.....	82
3.1.4. Var (Mevcut) Bağ-Yüklemdir; Özdeşi “İdi”dir (Kâne).....	85
4. Varlık Öncülü.....	86
4.1. Varlık (Barlık), İsimdir ve Kelimedir.....	86
4.1.1. Varlık, Nesne (Şeyler) ve Değişimleridir (İnkılabât)....	89
4.2. Varlık, Mekân-Eklentili-Var Yani Yüklemdir.....	92
4.2.1. Varlık, Var-oluştur (Var-olmak).....	92
4.2.2. Varlık, Var-eriştir.....	94
4.2.3. Varlık, Var-duruştur (Var-dır).....	96
5. Sonuç.....	97
Kaynakça.....	101

III. Tevhidî Düşünce Işığında Ontolojiyi Yeniden İnşa Etmek: Var ve Varlık.....	103
1. Giriş.....	103
2. Düşünceyi Yeniden İnşa Etmenin Temel Terimleri.....	105
2.1. Tevhidî Düşünce.....	105
2.2. İslam Ontoloji Geleneği ve Terimleri.....	106
2.3. Ontolojiyi Yeniden Kurmak.....	108
2.4. Var.....	109
2.4.1. Zât-Var.....	113
2.4.2. Sıfat-Var.....	114
2.4.3. Fiil-Var.....	115
2.4.4. İki Fâil-İki Fiil.....	116
2.5. Varlık Yahut “İle-Varlar”.....	117
2.5.1. Var-Olmak, Varan-Olmaktır.....	119
2.5.2. Var-dır Formu.....	121
3. Sonuç.....	123
Kaynakça.....	125

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK DÖNEM TÜRKÇEDE VARLIK

I. Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât'ında Var ve Varlık.....	129
1. Makâlât ve Makûlât.....	129
2. Var ve Varlık Meselesi.....	130
3. Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât'ında Var ve Varlık.....	132
3.1. “Varlık” Terimi ve “Kandelik” Niteliği.....	132
3.2. Kandeligi Bilinen Varlık.....	135
3.3. Ayanda Varlık.....	136
3.3.1. Dünyede-Var.....	136
3.3.2. Adamda-Var/dur.....	139
3.4. Zihinde Varlık.....	141
3.4.1. Tende-Vardur.....	141

3.4.2. Gönül Şehristanında İki-Var/dur ve Onların Savaşları	142
3.5. Sözde ve Yazıda Varlık	143
3.6. Vardur'da Ortaklık ve Benzerlik	144
4. Sonuç	145
Kaynakça	148
II. Şair Şeyhi'de Poetik-Hikmet ve Mahiyeti	149
1. Giriş	149
2. İslamda Dört İlkeli Poetik-Hikmet Gelenekleri	150
2.1. Yusuf Has Hacib'in Dört İlkeli Siyasi-Hikmet Çizgisi	150
2.2. Ahmet Yesevi'nin Dört İlkeli Mistik-Hikmet Çizgisi	152
2.3. Gencevî ve Şeyhi'nin Hüsrev ü Şîrin'inde Dört İlkeli Ontolojik-Kozmolojik-Hikmet Çizgisi	152
3. Şeyhi'de Poetik-Hikmet ve Mahiyeti	154
3.1. Hikmet, Hakîmin Yitiğidir	154
3.2. Hikmet, Hakikate Açılan Kapıdır	155
3.3. Hikmet, Mülke Hükmetmenin Aletidir	156
4. Teorik Hikmet İlimleri: Tabîî, Riyazî ve İlahî İlimler	157
4.1. Fizik (İlm-i Tabîî)	157
4.2. Metafizik (İlm-i İlahî) ve Varlık (Vücut)	160
4.3. Meta-Varlık	161
4.3.1. Var ve Varlık Önceliği	161
4.3.2. Vücut-Mevcut Öncülleri	164
4.4. Hikmet'in Usûlü	166
4.4.1. Bâri Teâlâ	166
4.4.2. Nur-ı Basit yahut Akl-ı Küllî	169
4.4.3. Nefs-i Küllî	172
4.5. Hikmetin Fürûu	173
4.5.1. Tabiat, Heyula ve Erkân-ı Erbaa	173
5. Sonuç	174
Kaynakça	177

III. Alaaddin Gaybî'de Vücutun Asaleti ve Ayniyeti	179
1. Giriş	179
1.1. Alaaddin Gaybî'nin Tarihi Kişiliği	179
1.2. Alâiye ve Mısır-Türkiye Devleti İlişkisi	180
1.3. Beyzadeligi	181
1.4. İki Mısır Seyahati ve Şeyhliği	183
1.5. Gaybî'nin Düşünce Ekolü	185
2. Vücut (Varlık)	189
2.1. Vücutun Asaleti	197
2.2.1. Vücutun Nokta Asaleti	198
2.2.2. Vücutun Cevher Asaleti	204
2.2.3. Vücutun Can Asaleti	209
2.2.4. Vücutun Aşk Asaleti	215
2.2.4.1. Oluşturma-Aşk	219
2.2.4.1.1. Cihanda- Olan-Aşk	220
2.2.4.1.2. Gönülde-Olan-Aşk	221
2.2. Vücutun "Kân"lığı [T/öz'lüğü-Var'lığı]	223
2.2.1. Cevher-Kân	224
2.2.2. Maden-Kân	229
2.2.3. Mekân-Kân	229
2.2.4. Salt-Kân (Var)	230
2.3. Vücutun "Ben"liği	231
2.3.1. Benlik Ben'in Benliğidir	231
2.3.1.1. Benlik Aşkın Benliğidir	232
2.3.1.2. Benlik Aklın Benliğidir	234
2.4. Vücutun Bilişi	236
2.4.1. Bilişin Nesnesi: Külli Nefis ve Külli Akıl	237
2.4.2. Bilişin Öznesi: Cüzi Nefis ve Cüzi Akıl	243
2.4.2.1. Akl-ı Maaş ve Nâdânlık	247
2.4.2.2. Akl-ı Meâd ve Dostluk	248
2.5. Vücutun Vücut Kipliği: İçindelik ve İlelik	251
2.5.1. Asılda İçindelik	255
2.5.1.1. İçindelik Özde (Kân'da) Vücut Olmaktır	256
2.5.1.2. İçindelik Söz'de Vücut olmaktır	258

2.5.2. Ferde İçinelik.....	259
2.5.2.1. İçinelik Ademde Vücut Olmaktır	260
2.5.2.1. İçinelik Sarayda (Şar) Vücut Olmaktır.....	263
2.6. Vücutun Metafizik Kipliği: Gizlilik ve Aşikarelik.....	267
2.6.1. Varlık ve Tözsellik	267
2.6.2. Varlık ve Görülük.....	269
2.6.3. Var'ın Tözlüğü ve Tözseliği	273
3. Sonuç.....	277
Kaynakça.....	280
IV. Ümmi Sinan'da Aşkın İki Kipi ve Ayniyet Sorunu	281
1. Ümmi Sinan'ın Hayatı	281
2. Ümmi Sinan'da Vücut.....	283
3. Vücut'un İki Kipi: Aşk ve Gayrı.....	288
3.1. Aşk Varlığı.....	288
3.2. Aşkın Mahiyeti	291
3.2.1. Aşk Üç Harfli Bir Noktadır.....	295
3.2.2. Aşk "Gizli Dost'tur (Dost-ı Pinhan)", O da Zât-ı Mutlak'tır.....	300
3.2.3. Aşk, Maşukun Sevdasıdır, Yeri de Candır.....	302
3.3. Akıl ve Çeşitleri.....	304
3.4. Gayrı-Varlık.....	305
3.4.1. Gayrı, Varlıktır.....	305
3.4.2. Gayrı, Küllî Varlık ve Dü-Cihandır	306
3.4.3. Gayrı, Öteki-Aşktır	307
3.4.4. Gayrı, Zahidin Fiil ve Amelleridir	308
4. Aslın İki Vücut Kipi: Var ve Varlık.....	308
4.1. Var.....	309
4.1.1. Yokluğu-Yok Var.....	310
4.1.2. Cümle (Küllî) Var	311
4.1.3. Varzâde (İle-Var).....	312
4.1.4. Yükleme Var	313
4.2. Varlık	315

4.2.1. Varlık ve Hak Varlığı.....	316
4.2.2. Küllî Varlık-Kamu Varlık	316
4.2.3. Varlığı Terkediş: Özgürlük	317
5. Aşkın Vücut Fiili: Varlaşma (Varış ve Varoluş)	319
5.1. Zamansız Varlık: Kuvvet (Var) ve Vücut	319
5.2. Zamanda Varlık: Fiil (-Var) ve Vücut.....	320
5.3. Varış ve Varoluş.....	321
5.3.1. Aşktan Varış: Aşkın Özne ve Fiili Vücut.....	323
5.3.2. Aşka Varış: İçkin Özne, Fiili Varış ve Varoluş.....	327
5.4. Varışın İki İçkin Öznesi	329
5.4.1. Gayr'ın Öznesi Zahit.....	329
5.4.2. Aşk'ın Öznesi Âşık.....	330
5.5. İçkin-Aşkın Ayniyet Sorunu.....	333
6. Sonuç.....	336
Kaynakça.....	338
İkinci Bölüm İçin Son Söz	339

ÖN SÖZ

Varlık, İslam felsefesinde bulanıklığın ve inniyet'in adıdır. İnniyet ise, Farabi metafiziğinin başlangıcı ve Arapça varlığın kendisidir. Varlık felsefede bulanıktır ve yeni'dir. Bulanıklığı ve yeniliği sebebiyle varlık, günümüz İslam felsefesinin en başat sorunudur.

Varlık incelemeleri akademik bir serüvendir ve felsefe gerçekte varlık tarihi yapmaktır. Çünkü felsefe, varlık konusunu doğru anlamak, doğru tanımlamak, tanımladığını yolda bulmaktır. Tanımlanacak ve bulunacak konu, aynı zamanda metafiziğe bir giriş olacaktır. Yapılacak bu giriş, genel felsefe içinde bizi "biz" yapacaktır. Bizi biz yapacak bu giriş ve başlangıç, bu çalışmada, çağdaş İslam ve Türk felsefesinin temel sorunu olarak belirlenmekte; sorun felsefenin ve metafiziğin gündemine "inniyet (vücut)"in "içindelik ve ilelik" kipliği olarak taşınmaktadır. Zira İslam felsefesinin ilke terimi İnniyet'in, özdeşi Vücut Türkçesi de öz Varlıktır ve onlar içiçedir. Her üç kavram bir varlıktır ama klasik felsefede iddia edildiği gibi apaçık değil bulanıktır. Denilebilir ki inniyet İslam felsefesinin yeni ve kadim bir meselesidir. Yeniliği ve kadimliği sebebiyle olmalıdır ki Farabi (ö.950), metafizik eseri *Kitabu'l-huruf*'a "İnne" ile başlamaktadır.

İslam felsefesi tarihinde ilk olarak Arap dilinde yaşanan "varlıkta bulanıklık" meselesi, özgün adıyla *Estin-On* sorunu, Arapça ontolojide *İnniyet*, *Mevcud* ve *Vücut* ile karşılaşmaya, o gün için bulanıklık aşılmaya çalışıldı. İslam felsefe tarihinde yaşanan ikinci bulanıklık

ise, yenilenen Batı felsefesinin Darulfünun'da Türkçe tedris edilmesiyle tekrar ortaya çıkanıdır. Bu sefer, sorunun temelinde *Estin* yerini Fransızca *Être* almakta, daha sonra her ikisine İngilizce *Existence* katılmaktadır. Böylece varlık, İslam felsefesinde *Estin-İnniyet-Vücut-Mevcut-Être-Existence* olarak gittikçe bulanıklaşmakta, neticede varlık sorunlaşmakta ve bugünlere gelmektedir. Ancak varlık bugün hâlâ bir sorun olarak belirlenip terimleştirilebilmiş değildir. Bir İslam felsefesi çalışması olarak bu eser, ilgili sorunu İslam felsefesinin gündemine taşımakta, meselenin Türkçe felsefede olması sebebiyle nasıllığını, Darulfünun öncesi Türkçe yazarlarda aramakta, aralarında bir zincir/bağ kurmaya çalışarak Türkçe metinler üzerinden tespit etmeye çalışmaktadır.

Mevcut şekliyle bu eser, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde klasik İslam felsefesinin başlangıcında bulanıklaşan varlığı, Farabi'den hareketle *İnniyet* olarak tespit edilmekte, ilaveten modern Türkçe felsefenin telif ve tercüme eserlerinden yapılan alıntılarla dönemin başlangıç sorunu *Être*'ye işaret edilmekte, Hilmi Ziya Ülken'le (ö.1974) varlığın "bulanıklığı" belirlenmektedir. Bu çalışmada Ülken'in başlattığı Türkçe "varlık" analizi esas alınmakta, Ülken'den farklı olarak klasik Türk dili kaynaklarından hareketle varlık analizi sürdürülmekte, varlığın asaleti "Var" ortaya konularak 'Var' ve 'Varlık' öncüllerinin felsefede sorunlaştırılmasına zemin hazırlanmaktadır. İkinci bölümde ise varlık (vücut) meselesi, Türkçe yazar dört düşünürle örneklenmekte; Yesevî geleneğine mensup Hacı Bektaş Veli (ö.1271) ile *Kırşehir*, Germiyanlı Şeyhî (ö.1431), Alaiyeli Kaygusuz Abdal Alaaddin Gaybi (ö.1442) ve ardılı Halveti Şeyhi Elmalılı Ümmi Sinan (ö. 1657) ile *Mısır-Karaman (Antalya)-Germiyan (Kütahya, Afyonkarahisar)-Osmanlı Bursa bölgesi düşünce ikliminde* Türkçe üretilen *dört ilkeli varlık sorunu ve sorunun devamlılığı* ortaya konulmaktadır. İslam felsefesinde bugüne kadar gündeme gelmeyen varlığın "kendilik" sorunu, klasik İslam felsefesinin "Nokta", "Vücut" ve "Aşk" örnekleriyle ortaya konulmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, yer verdiği iki bölümle, İslam Türk felsefesinde sürekli var olagelen "Bulanık-Varlık", diğer adıyla felsefeye

başlangıç sorununu görülür kılmaya çalışmaktadır. Çalışma, varlıkta bulanıklığı aşmayı, bulanıklığın aşılabilmesi için öncelikle sorunun tespitini, ilaveten çözüm için "Var" kaynağına gitmeyi önermekte ve örneklemektedir. Çalışmanın bir diğer önerisi, varlık için özdeşlikte klasik "zât-sıfat" özdeşliği yerine "aidiyet" kategorisinin dikkate alınması önerisidir. Bu kategorik öneri, kabul gördüğü takdirde, felsefede ve dini düşüncede yer alan varlıkta bulanıklığın felsefeye yansıyan bir diğer boyutunun, mesela Sühreverdî'nin (ö.1191) "teellüh'ü (tanrılaşma veya insanileşme)", İbn Arabî'nin (ö.1240) "insan-ı kâmil"i gibi, anlaşılması ve çözümü için atılan küçük ama mühim yeni bir adım olacaktır diye düşünüyoruz.

Eserin, bu şekliyle İslam Türk felsefesine bir katkı olacağına inanıyorum.

İrfan Görkaş
Afyonkarahisar, 2026

Kaynakça

- Aydın, İbrahim Hakkı. *Farabi'de Metafizik Düşünce*. Bil Yayınları, İstanbul 2000.
- Aydınlı, Yaşar. *Farabi. İslam Araştırmaları Merkezi*, İstanbul 2008.
- Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- el-Kaşgarî, Mahmud b.el-Hüseyn b. Muhammed. *Divanu Lügati't-Türk* 3 cilt, Matbaa-i Amire, Darulhilafe 1333, 3.
- Emiroğlu, Metin. *Klasik mantığa Giriş*, Elis, Ankara 2010.
- Ertuğrul, İsmail Fenni, *Lügatçe-i Felsefe*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.
- Farabi, *es-Siyasetü'l-medeniye*, çev.Yaşar Aydın, Litera, İstanbul 2020.
- Farabi. *el-Medinetü'l-Fazıla*. çev.Yaşar Aydın, Litera, İstanbul 2019.
- Farabi. *Kitabu'l-burhan*. ter. Ömer Türker&Ö.Mahir Alper, Klasik, İstanbul 2008.
- Farabi. *Kitabu'l-elfazı'l-müstamele fi'l-mantık*. çev.Yaşar Aydın. Litera, İstanbul 2016.
- Farabi. *Kitabu'l-huruf*. çev. Ömer Türker, Litera, İstanbul 2008.
- Heidegger, Martin, "Giriş", *Varlık ve Zaman*, çev.H.Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul 2018.
- Ilgaz, Turhan-Eksen, Gaye Çankaya, "Çevirmenin Birkaç Notu", *Jean Paul Sartre Varlık ve Hiçlik*, İthaki Yayınları, İstanbul 2009.
- Görkaş, İrfan, *İlm-i Ahval-i Ruh Risaleleri-Yeni Felsefeye Giriş*, dby yayınları, İstanbul 2025.
- Kindî. *Fi'l-felsefetü'l-ülâ, Felsefi Risaleler*. çev.Mahmut Kaya, Klasik, İstanbul 2014b.
- Kindî. *Fi'l-hudüd ve'r-rusum, Felsefi Risaleler*. çev.Mahmut Kaya, Klasik, İstanbul 2014a.
- Maarifi Umumiye Nezareti, *Istılahat Mecmuası*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330.
- Özkan, Yakup. "Farabi Felsefesinde Varlık ve Mahiyet İlişkisi", *Beytülhikme*, (2021), 11/2, 635-36.
- Sartre, Jean Paul, *Varlık ve Hiçlik*, çev., Turhan Ilgaz-Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yayınları, İstanbul 2009.
- Saz, Mehmet Alperen, *el-Farabi Metafizisinde İyi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sözen, Kemal. "Farabi Ontolojisinde Tanrı'nın Niteliklerine İlişkin Yaklaşımların Türk İslam Düşüncesindeki Etkileri", *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu*. ed.Hakkı Göksoy, N.Durak, S.D.Ü.İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2007.
- Topçu, Nurettin, *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*, Dergâh, 9.baskı, İstanbul 2020.
- Turhan, Kasım. "İnniyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2000. 22/315, 316.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Varlık ve Oluş*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1968.

Kaynakça

- Atalay, Besim, *Divanu lügati't-türk tercümesi I-II-III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, 4/470.
- Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Teraküme – Türklerin Soykütüğü*, haz. Muharrem Ergin, Tercuman 1001 Temel Eser, İstanbul Trsz.
- el-Endülüsî, Ebu Hayyan, *Kitabu'l-idrak li'l-lisani'l-etrak*, yay. Caferoğlu, Matbaatü'l-evkaf, İslambul 1930.
- el-Hamidi, Seyfullah Kasım b. Nizamüddin Ahmed Seyfi, *Risale-i miftah-ı vahdet-i vücud*, İstanbul Trsz.
- el-Kaşgarî, Mahmud b.el-Hüseyn b. Muhammed, *Divanu Lügati't-Türk*, 1-2-3, Matbaa-i Amire, Darulhilafe 1333.
- el-Kavaninü'l-külliyel-zabtu'l-lügati't-türkiye*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1928.
- Farabi, *Kitabu'elfazı'l-müstamele f'l-mantık, Mantığa Giriş Risaleleri*, çev.Yaşar Aydın, Litera, İstanbul 2018.
- Farabi, *Risale fi isbati'l-müfarakat*, Ayasofya 4839, 138b vr.
- Gabain, A.Von, *Eski Türkçenin Grameri*, çev.Mehmet Akalın, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- Göker, Osman, *Üniversite Öğrencileri İçin Türkçe*, Doğu Matbaacılık, Ankara 1998.
- Görkaş, İrfan, *Varlık Vardan Gelir*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2021.
- Görkaş, İrfan, *Metafizik Mevcud-Vecd-Vücud-Vicdan*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2023.
- Görkaş, İrfan, *Üç Muhit Bir Felsefe Var ile Var Olmak*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2024.
- Görkaş, İrfan, *Yeni Ontoloji "Var (Bar)"*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2022.
- Görkaş, İrfan, *Özdeşlik Varlık ve Fül*, dby, İstanbul 2025.
- Gülşehri, *Mantıkü't-tayr (Gülşenname)*, s.49, haz. Kemal Yavuz, www.kultur-turizm.gov.tr [Erişim: 7.09.2023].
- İdadi Müdürü Mustafa Bey, *Kitabu'l-idrak li-lisani'l-etrak*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309.
- Kaşgarî, *Divanu Lügati't-Türk*, 1-2-3, neşr. Ramiz Asker, Azerbaycan Milli İlimler Enstitüsü, Bakı 2006.
- Kaşgarlı, *Divanu lügati't-türk tercümesi I-II-III*, çev.Mesim Atalay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- Lügat-ı Osmanîye*, neşr. Bosnavi Muharrem Efendi, 1286, c.2, s.190.
- Mehmet Efendi, *Kitab-ı nuhbeti'l-encab fi'l-lügati't-Türkiyye*, Matbaatu divanı umumî'l-maarifi'l-mısıriyye, Mısır 1299 h.
- Pelliot, Paul, *Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han destanı Üzerine*, çev.Vedat Köken, Türk Dil Kurumu, Ankara 1995.
- Şeyh Edhem Efendizade Mehmet Sadık, "İsm-i Mekân", *Üssü lisan-ı Türkî*, Âlem Matbaası, 1312.
- Şeyh Süleyman Efendi Buhari, *Lügat-ı Çağatay ve Türkî Osmanî*, Mehran Matbaası, İstanbul 1298.

- Tavukçu, Orhan Kemâl, *Dede Ömer Ruşenî ve Divanının Tenkidli Metni*, s.135. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10601,dede-omer-rusenipdf.pdf?0>, [Erişim: 22.04.2024].
- Ümmî Sinan, *Divan*, haz. A.Azmi Bilgin, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2017.
- W.Bang ve G.R.Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1936.
- Yunus Emre, *Divan*, neşr.Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı İçinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014.

Kaynakça

- Algar, Hamid, “Noktaviyye”, *DİA*, İstanbul 2007, c.33.
- Arslan, Sevim, *Nokta-i Siveyda'nın Önemi ve Özellikleri*, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademiar/issue/55296/690939>, [Erişim: 4.10.2023].
- Atabek, Ömer Fevzi, *Afyon Vilayeti Tarihçesi*, Haz. Turan Akkoyun, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon 1997.
- Aygen, Sadettin, *Şair ve Mutasavvıf Gülâboğlu Muhammed Askerî Hayatı ve Şiirleri*, Türkeli Matbaası, Afyon 1979.
- Bilgin, A.Azmi, “Ümmî Sinan”, *DİA*, İstanbul 2012, c.42.
- Bilgin, A.Azmi, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, Kültür Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr, [Erişim: 12.08.2023].
- Binbaşı Raşid, *Mizanu'l-Makal*, İstanbul: Mekteb-i Fünun Harbiye-i Şahane-Matbaası, 1315.
- Çağrırcı, Mustafa, “Hakikat”, *DİA*, İstanbul 1997, c.15.
- Çağrırcı, Mustafa, “Hak”, *DİA*, İstanbul 1997, c.15.
- Çelebi, İlyas “Sıfât”, *DİA*, İstanbul 2009, 37/100-106.
- Demir, Osman, “Zât”, *DİA*, İstanbul 2013, c.44.
- Demirci, Mehmet, “Hakikat”, *DİA*, İstanbul 1997, c.15.
- Durusoy, Ali, “Hüviyyet”, *DİA*, İstanbul 1999, c.19.
- el-Hamidi, Seyfullah Kasım b. Nizamüddin Ahmed Seyfi, *Risale-i miftah-ı vahdet-i vücud*, İstanbul: trsz.
- Farabi, *Risale fi İsbati'l-müfarakat*, Ayasofya 4839.
- Gaybi, Alaaddin, “Gevhername”, *Kaygusuz Abdal Külliyyatı*, haz.Abdurrahman Güzel, TDK. Yayınları, Ankara 2021.
- Görkaş, İrfan, “Var'ın Delaleti”, *Yeni Ontoloji*, Akademisyen Yayınları, Ankara 2022.
- Gülşehri, *Mantıku't-tayr (Gülşenname)*, s.49, haz. Kemal Yavuz, www.kulturturizm.gov.tr [Erişim: 7.09.2023].
- İbn Türke, Sainüddin, *et-Temhid fi şerhi kavaidi't-tevhid (Vahdet-i Vücudun Kaideleri)*, Ter.Mesut Sandıkçı-Osman Bayder, Litera, İstanbul 2022.
- Konevi, Sadrettin, *Miftahu'l-gayb*, Haz. Ekrem Demirli, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2014.
- Kubbealtı Lügati, “Zât”, <http://lugatim.com/s/zat>, Erişim: 22.01.2024.
- Musakhanov, Orkhan, *Tilimsani İlahi İsimler Nazariyesi*, Litera, İstanbul 2019.
- Sami, Şemseddin, *Kamusu'l-alam*, Mehran Matbaası, İstanbul 1308, c.3.
- Sarı, Mehmet, “Askerî Divanında Geçen Ayetler, Hadisler ve Arapça Sözcükler”, *Askerî Muhammed Divanının Tenkidli Metni*, Afyonkarahisar Belediyesi, Afyon 2016.
- Sarı, Mehmet, *Askerî Muhammed Hayatı Eserleri, Edebi Kişiliği Divanının Tenkidli Metni*, Afyonkarahisar Belediyesi, Afyonkarahisar 2016.
- Sedad, Ali, *Lisanu'l-mizan*, İstanbul: Karabet Matbaası, 1306.
- Şahin, Hasan, “Ayniyyet”, *DİA*, İstanbul 1999, c.4.

- Şirin, Said Ahmet, *Elmalı Yusuf Sinan Ümmi'nin Tasavvufi Görüşleri*, Yü-
züncü Yıl Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Van 2012.
Türer, Osman, "Hû", *DİA*, İstanbul 1998, c.18.
Ümmi Sinan, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sinan-i-ummi> [Erişim:
31.07.2023].

Kaynakça

- Görkaş, İrfan, *Üç Muhit Bir Felsefe Var İle Var Olmak*, İstanbul: DBY Yayın-
ları, 2024.
Görkaş, İrfan, *Varlık Vardan Gelir*, İstanbul: DBY Yayınları, 2021.
Görkaş, İrfan, *Yeni Ontoloji "Var (Bar)"*, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2022.
Tebrizi, Şemsi, *Konuşmalar (Makâlât)*, çev. M.Nuri Gençosman, İstanbul: Hür-
riyet Yayınları, 1974, c.I.
Tebrizi, Şemsi, *Konuşmalar (Makâlât)*, çev. M.Nuri Gençosman, İstanbul: Hür-
riyet Yayınları, 1975, c.II.
Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim: 14.03.2024].
Veli, Hacı Bektaş, *Makâlât*, thk.Esad Coşan, Ankara: Seha Neşriyat, 1971.
Yesevi, Ahmet, "Fakrname", neşr. Kemal Eraslan-Necdet Tosun. Ankara: Ah-
met Yesevi Üniversitesi, 2016.

Kaynakça

- Biltekin, Halil. *Şeyhî Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Faik, Hacı Mehmed. *İlm-i ruh*. İstanbul: Nefaset Matbaası, Trsz..
- Farabi. *el-Medinetü'l-fâzıla*, çev. Yaşar Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019.
- Farabi. *es-Siyasetü'l-medeniyye*, çev. Yaşar Aydın, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2020.
- İbn Sina. *Metafizik II*. çev. E.Demirli - Ö.Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.
- İbn Sina. *Risale fi mahiyeti'l-ışk Aşkın Mahiyeti Hakkında*, çev. Ahmet Ateş, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017.
- İhvan-ı Safa. *Resailü ihvani's-safa ve Hullanu'l-vefa*. ed. Abdullah Kahraman, çev. A.Kahraman - A.Durusoy vd., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, 3.
- Onay, Hamdi. *İhvan-ı Safa'da Varlık Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.
- Özkan, Mustafa. "Hüsrev ü Şîrîn". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, 19/53-55.
- Şan, Funda. *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Sözlük*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Şeyhî. *Hüsrev ü Şîrîn*. haz. Ozan Yılmaz. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2020.
- Taş, İsmail. *İhvan-ı Safa'da Felsefe ve Din Münasebeti*. Konya: Palet Yayınları, 2012.
- Uysal, Enver. *İhvan-ı Safa Felsefesinde Tanrı ve Alem*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1998.
- Yıldırım, Kazım. *Türk İslam Düşüncesinde Muhyiddin İbnü'l-Arabi*. İstanbul: H Yayınları, 2010.
- Zavotçu, Gencay. *Şeyhî*. Çanakkale: PA Paradigma Akademi Yayınları, 2025.

Kaynakça

- Bostan, İdris, "Alanya", *DİA*, TDV, İstanbul 1989, 2/ 339-341.
- Dimiyati, Şeyh Mehmet Halveti, *Haza Risale-i Şeyh Mehmed Efendi, Sene 1170*, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. No: nekty04105.
- Durali, Ş.Teoman, *Omurgasızlaştırılmış Türklük*, Dergah, İstanbul 2020.
- Durusoy, Ali, *İslam Mantık Tarihi Araştırmaları I Ebu Nasr Farabi*, İFAV, İstanbul 2024.
- Gaybi, Şehzade Alaaddin, *Kaygusuz Külliyyatı*, Hz.Abdurrahman Güzel, TDK Yayınları, Ankara 2021.
- Görkaş, İrfan, *Özdeşlik Varlık ve Fül*, dby, İstanbul 2025.
- Görkaş, İrfan, *Varlık Vardan Gelir*, dby, İstanbul 2021.
- Güzel, Abdurrahman, "Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da Dört Kapı Kırk Makam", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2007, sayı: 41/19-159.
- Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal Külliyyatı*, TDK, Yayınları, Ankara 2021.
- İbn Arabi, *Makamat-ı Evliya*, İstanbul Üniv.Nadir Eserler, nekty04105, 16b.
- İbn Sina, *et-Talikat*, çev.İsmail Hanoğlu, Elis, Ankara 2021.
- Koprman, Kazım Yaşar, "Mısır Memlükleri", *Türk Dünyası Ansiklopedisi*, <https://turkdunyasiensiklopedisi.gov.tr/detay/8342/-M%C4%B1s%C4%B1r-Meml%C3%BBklar%C4%B1>
- Köprülü, Fuad, *Mısır'da Bektâşilik*, Türkiye Mecmuası, İstanbul 1939, VI/20.
- Kurtuoğlu, Orhan. "Türk Edebiyatında Elifnâme ve Hüsnî'nin Elifnâme'si", *Doğan Kaya Armağanı: 70. Yaş Hatırası*, 2021, cilt: II/867-881.
- Rızai, Seyyid Zühremarade, *Kân-ı Maani veya Tuhfe-i Rızai*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, no. nekty00579. Bk. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TY/nekty00579.pdf>
- Sami, Şemsettin, *Kamus-ı Türki*, neşr.Ahmet Cevdet, İkdâm Matbaası, Dersadet 1317.
- Taşkesenlioğlu, Lokman. "Divan Edebiyatında Elifnameler ve Bilinmeyen İki Elifname Örneği: Memi Can Saruhânî ve Ömer Karîbi Elifnameleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Erzurum 2017, sayı: 58/159-202.
- Yeşil, Mehmet Salih, *Ruh ve Mevt*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No: nekty09498.
- <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/%C3%A7ok> [Erişim: 24.12.2025]

Kaynakça

- Bayraktar, Mehmet, “İbn Sina’da Varlık, Varoluşun Sebebi ve Varlığın Delili Olarak Aşk”, *AÜİFD*, c.XXVII, Ankara, s. 299.
- el-Kaşgarî, *Divanu Lüğati’t-Türk*, 1-2-3 cilt, Matbaa-i Amire, Darulhilafe 1333.
- Görkaş, İrfan, *Varlık Vardan Gelir*, dby, İstanbul 2021, s.32, 33.
- Ümmi Sinan, *Ümmi Sinan Divanı*, Haz.A.Azmi Bilgin, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2017.

İSLAM FELSEFESİNDE BAŞLANGIÇ SORUNU

‘BULANIK VARLIK: İNNİYET VE VÜCUD’

İslam felsefesi, kökenindeki kurucu kavramlarla bugün ne kadar bağdaşiyor? Prof. Dr. İrfan Görkaş, “İslam Felsefesinde Başlangıç Sorunu: Bulanık Varlık, İnniyet ve Vücut” adlı bu derinlikli çalışmasında, felsefi düşüncenin en temel meselesine, “varlık” kavramına odaklanıyor. Yunancadan Arapçaya, oradan Batı dillerine ve Türkçeye uzanan tarihsel süreçte; estin, inniyet, vücut ve var kavramlarının nasıl bir anlam kaymasına uğradığını, felsefenin başlangıcındaki o “bulanıklığın” izini sürerek ortaya koyuyor.

Eser, Farabi’nin metafizik inşasından Tanzimat sonrası felsefi kırılmalara, Hilmi Ziya Ülken ve Nurettin Topçu gibi çağdaş Türk düşünürlerinden klasik dönemin hikmet dolu dünyasına uzanan geniş bir ufuk sunuyor. Hacı Bektaş Veli’den Ümmi Sinan ve Alaaddin Gaybi’ye kadar Türkçenin özgün varlık algısını analiz eden Görkaş; “Var” ve “Varlık” arasındaki ontolojik farkı, dilin imkanlarıyla yeniden tanımlıyor.

Bu çalışma, sadece bir terminoloji arkeolojisi değil, aynı zamanda Türkçenin felsefe dili olarak imkanlarını hatırlatan bir hakikat arayışıdır. İslam düşünce tarihini ve Türk tefekkür dünyasını yeniden düşünmek isteyen okurlar için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

ISBN 978-625-8686-27-2

9 786258 686272